

პოლიტიკური სისტემის ფუნქციები

1. ფუნქციის ცნება. რეალური პოლიტიკური პროცესების მეცნიერული გააზრებისა და ერთი პოლიტიკური სისტემის მეორესთან შედარების ნაყოფიერებისათვის, აუცილებელია ყურადღების გამახვილება არა პოლიტიკურ სტრუქტურებსა და ინსტიტუტებზე, არამედ პოლიტიკური ქცევის კონკრეტული გამოვლენის ანალიზზე. ამგვარი დამოკიდებულებისას კი ყველაზე ნაყოფიერია სწორედ ფუნქციური მიდგომა, რომელიც მოითხოვს რეალური პოლიტიკური პროცესების კვლევისას ამოვიდეთ არა სტრუქტურებიდან, არამედ ფუნქციებიდან – მეტი ვიკვლიოთ ფუნქციები, ვიფრე სტრუქტურები. შემდეგ კი გამოვარკვიოთ ის, თუ რა სტრუქტურებითა და როგორი ხარისხით არის აღჭურვილი მოცემული პოლიტიკური სისტემა. მოკლედ რომ ვთქვათ, მსჯელობა ეხება ორ თანმიმდევრულ საკითხს: რა უნდა გააკეთოს პოლიტიკურიმა სისტემამ – რა პოლიტიკური ფუნქციები უნდა შეასრულოს? და როგორ, რა წესით ახორციელებს ამ ფუნქციებს – რომელი სტრუქტურების დახმარებით და როგორი ეფექტურობით?

მაგრამ რა არის ფუნქცია? ტერმინ „ფუნქცია“ მრავალი მნიშვნელობა აქვს, რომელთაგან ყველა გამოსადეგი არაა პოლიტიკური ანალიზისათვის. ასე მაგალითად, ამერიკელი სოციოლოგი რ. მერტონი გამოყოფს ფუნქციის ცნების ხუთ მნიშვნელობას:

1. ფუნქცია, როგორც საზოგადოებრივი დავალება, რომელიც დაკისრებული აქვს კონკრეტულ პირს.
2. ფუნქცია, როგორც საქმიანობის სპეციალიზებული გვარი, რომელიც ინდივიდის საქმიანობის მუდმივი წყაროა (უფრო ვიწრო გაგებით ეს არის კონკრეტული თანამდებობა, რომელიც დაკავშირებულია გარკვეულ სოციალურ სტატუსთან და როლური აქტივობის სფეროსთან). სოციოლოგიური ანალიზისათვის – შენიშნავს მერტონი – ეს ფრიად ფართო ცნებაა.
3. ფუნქცია, როგორც მათემატიკურ მიმართებათა გამომხატველი, როდესაც (ყველაზე გავრცელებული და ტრადიციული განსაზღვრების თანახმად) ცვლადი არის მეორე ცვლადისა თუ ცვლადთა სიმრავლის ფუნქცია, თუ მისი მნიშვნელობა ცალსახად განსაზღვრულია მეორე ცვლადის (-ების) მნიშვნელობით (-ებებით).
4. ფუნქცია, როგორც სტრუქტურულ ერთეულთა კავშირის – სისტემის წარმომქმნელი პრინციპი.
5. ფუნქცია, როგორც ობიექტური შედეგი, რომელიც კეთილსასურველია – სასარგებლოა სისტემის შემგუებლობისა და ინტეგრირებისათვის, განსხვავებით აქტორთა (მოქმედთა) სუბიექტურ ჩანაფიქრთაგან, რომლებითაც იწყებენ ისინი ფუნქციობის შესახებ საკუთარ წარმოდგენათა რეალიზაციას.

პოლიტიკური სოციოლოგიის ერთ-ერთი მკვლევარის რ. შვარცენბერგის აზრით კი, ტერმინი „ფუნქცია“ სამი ურთიერთგანსხვავებული მნიშვნელობით გამოიყენება:

1. ფუნქციის ზოგადი – გამოყენებითი მნიშვნელობა, როდესაც იგი აღნიშნავს პროფესიას, ხელობას, თანამდებობას. მაგალითად, ამბობენ, რომ ამა თუ იმ მეცნიერს დაკისრებული აქვს რექტორის ფუნქციები, ან რომელიღაც მოღვაწე დაინიშნა თანამდებობაზე. არსობრივად ფუნქციასთან ახლოს დგას კიდევ „მოვალეობების სფერო“, რომელიც ეკისრება იმას, ვინც იკავებს შესაბამის პოსტს. მაგალითად, მინისტრის ფუნქციები მოიცავს სხვადასხვა მოვალეობის, დავალებისა და ა.შ. შესრულებას. ამ აზრით

ამბობენ, რომ ესა თუ ის თანამდებობის პირი „უგულუბელყოფს თავის ფუნქციას“, თუ ის ვერ ასრულებს ყველა მოვალეობა-დავალეობას, რომელიც დაკავშირებულია მის მიერ დაკავებულ პოსტთან.

2. ფუნქციის მათემატიკური მნიშვნელობა. მათემატიკური საზრისის მიხედვით, ფუნქცია არის ცნება, რომელიც გამოხატავს დამოკიდებულებას ორ ან რამდენიმე სიდიდეს შორის, როდესაც ერთი სიდიდის ნებისმიერი ცვლილება იწვევს მეორის ან სხვების ცვლილებას და მათი მხრიდან მოჰყვება ადაპტაცია. როდესაც ამბობენ, რომ X არის YY-ს ფუნქცია, ნიშნავს, რომ X დამოკიდებულია YY-ს მნიშვნელობებზე. ამგავრი გაგებისას ყურადღება ექცევა იმას, რომ ელემენტებს შორის არსებობს კავშირი, რომელიც ზემოქმედებს მათ ურთიერთდამოკიდებულებებზე.

რ. შვარცენბერგს მიაჩნია, რომ ე. დიურკემის ისეთი ცნობილი გამოკვლევა, როგორცაა „თვითმკვლელობა“ (1897წ.) ფუნქციური ანალიზის სწორედ მათემატიკურ ტიპს მიეკუთვნება. როგორც ცნობილია ე. დიურკემმა დაადგინა, რომ თვითმკვლელობათა პროცენტი დაკავშირებულია ოჯახურ მდგომარეობასთან – მაგალითად, მარტოხელები ხშირად სიცოცხლეს თვითმკვლელობით ასრულებენ; შვილიანობა-უშვილობასთან – მაგალითად, უშვილოები, რომლებიც დაქორწინებული არიან, უფრო ხშირად იკლავენ თავს, ვიდრე ისინი, ვისაც შვილები ჰყავთ; სარწმუნოებასთან – კათოლიკეები უფრო იშვიათად იკლავენ თავს, ვიდრე პროტესტანტები.

ამგვარად, თვითმკვლელობისადმი ტენდენცია ვარიაციებს განიცდის იმისდა მიხედვით, თუ როგორ ფუნქციურ დამოკიდებულებაში იმყოფება იგი განსაზღვრულ სოციალურ კატეგორიასთან. დიურკემის სიტყვით, „თვითმკვლელობის ალბათობა უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია იმ სოციალურ ჯგუფთა ინტეგრაციის ხარისხთან, რომელშიც ინდივიდი იმყოფება“, მაშასადამე, თვითმკვლელობასა და ინტეგრაციას შორის არსებობს ფუნქციური დამოკიდებულება.

3. ფუნქციის ბიოლოგიური მნიშვნელობა. რ. შვარცენბერგის აზრით, საზოგადოებრივ მეცნიერებაზე ფუნქციონალიზმის გავლენა განპირობებულია სწორედ „ფუნქციის“ ამ მესამე – ბიოლოგიური მნიშვნელობით. ამ შემთხვევაში სიტყვა ფუნქცია აღნიშნავს იმ „წვლილს, რომელიც ელემენტს შეაქვს იმ მთელის ორგანიზაციაში ან საქმიანობაში, რომლის ნაწილსაც იგი წარმოადგენს“. ფუნქციის ცნების ამგვარი გაგება ამოდის ბიოლოგიიდან – ცოცხალი ორგანიზმების შესწავლიდან. ადამიანის ორგანიზმისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის ფუნქციების (სუნთქვის, კვებისა და ა.შ.) მსგავსად, არსებობს ფუნქციებიც, რომლებიც ხელს უწყობს საზოგადოების ორგანიზაციას, არსებობასა და საქმიანობას. საზოგადოება, ცოცხალი ორგანიზმის მსგავსად, ქმნის მთლიანობას, ხოლო მისი შემადგენელი ურთიერთდამოკიდებული ელემენტები კი ასრულებს განსაზღვრულ ფუნქციებს, რომლებიც პასუხობს ძირითად ფუნდამენტურ მოთხოვნებს. ფუნქციონალური მიდგომის საფუძველში ფუნქციის ცნების სწორედ ეს გაგება დევს.

ფუნქციონალიზმის განვითარებაში უდიდესი წვლილი შეიტანეს ჰ. სპენსერმა, ე. დიურკემმა, რომლის ნაშრომი „შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების შესახებ“ – ამგვარ ფუნქციურ მიდგომას ემყარება. „გამოვიკვლიოთ თუ როგორია შრომის დანაწილების ფუნქცია – ნიშნავს გამოვარკვიოთ თუ როგორ მოთხოვნილებებს პასუხობს იგი“. დიურკემის აზრით, შრომის დანაწილება პასუხობს – აკმაყოფილებს სოციალური სოლიდარობის მოთხოვნილებებს რთულ და განვითარებულ საზოგადოებაში. ფუნქციური მიდგომის გამოუმუშავებაში ასევე დიდი როლი შეასრულეს: აბსოლუტური ფუნქციონალიზმის (ბ. მალინოვსკი და ა. რადკლიფ-ბრაუნი), რელატივისტური ფუნქციონალიზმისა (რ. მერტონი) და სტრუქტურული ფუნქციონალიზმის (ტ. პარსონსი) წარმომადგენლებმა. აქედან ჩვენ განვიხილავთ რ.

მერტონის შეხედულებებს, რომლებმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულეს ფუნქციური მიდგომის განვითარებასა და გამტკიცებაში. ღაც შეეხება სტრუქტურულ ფუნქციონალიზმს, ჩვენ მას უფრო დანვრილებით პოლიტიკური სისტემის ანალიზისას გავეცანიო. აქ კი ავლინიშნავო, რომ რელატივისტურისაგან განსხვავებით, იგი ამოდის არა საზოგადოების ელემენტებიდან, არამედ თვით საზოგადოებიდან და მას განიხილავს აბსტრაქტულად ან გლობალურად. აქ წინა პლანზე გამოდის ის ფუნდამენტური ფუნქციები – ფუნქციური იმპერატივები: ადაპტაცია, მიზნის მიღწევა, ინტეგრაცია და ლატენტურობა, რომელთა უზრუნველყოფა აუცილებელია, რათა საზოგადოებამ არსებობ და განვითარება შეძლოს.

რ. მერტონს შეუმჩნევლად არ რჩება არა მხოლოდ ტ. პარსონსის თეორიის აბსტრაქტულობა და უნივერსალურობა, რომლებიც გამოსადეგია ყველგან და ყოველთვის და ამოტომ ნაკლებად ეფექტურია საზოგადოების კონკრეტული მდგომარეობის გამოსაკვლევად, არამედ არც აბსოლუტური ფუნქციონალისტების: ბ. მალინოვსკისა და კ. რადკლიფ-ბრაუნის „ჰიპერფუნქციონალიზმი“. რ. მერტონის აზრით, „აბსოლუტური“ ფუნქციონალიზმი დაფუძნებულია სამ პოსტულატზე (დაშვებაზე):

1. ესაა საზოგადოების ფუნქციური ერთიანობა; ამ დაშვების მიხედვით, კულტურის ყველა ელემენტი და სოციალური საქმიანობის სახეები ფუნქციურია მთელი კულტურული და სოციალური სისტემისათვის. მართალია, ეს დაშვება უპირობოდ დასტურდება მცირერიცხოვან და ძლიერ ინტეგრირებულ პრიმიტიულ გაერთიანებებში – ჯგუფებში, მაგრამ თუ მას გამოვიყენებო რთული, დიფერენცირებული საზოგადოების მიმართ, მაშინ შეუძლებელია – ამბობს მერტონი – ვამტკიცოდ, რომ ნებისმიერი საქმიანობა – მოქმედება ასრულებს რაღაც მთელი საზოგადოებისათვის აუცილებელ და საჭირო ფუნქციას. თუმცა იმის დასაბუთება, რომ საზოგადოება ამა თუ იმ ხარისხით არ არის ინტეგრირებული და ერთიანი – ძალიან ძნელია, რამეთუ იგი სხვაგვარად ვერ იქნებოდა სისტემა – მიუხედავად ამისა, მერტონი თვლის, რომ სოციალური სისტემის ერთიანობის ხარისხი ემპირიულად უნდა განისაზღვრებოდეს. დელიკატური ფორმითაც კი იმის დაშვება, რომ სოციალურ სისტემას უნდა ახასიათებდეს ერთიანობა-ინტეგრაციის მაღალი დონე – ნიშნავს სავსებით მოვიხსნათ ისეთი მნიშვნელოვანი, თეორიული და ემპირიული საკითხები, როგორცაა: ერთიანობა-ინტეგრაციის როგორი დონეები არსებობს სხვადასხვა სისტემაში? ერთიანობა-ინტეგრაციის როგორი ტიპები შეიძლება განვასხვავოთ? ავლენს თუ არა სისტემის განსხვავებული სეგმენტები ერთიანობა-ინტეგრაციის განსხვავებულ დონესა და ხარისხს?

ამიტომ – წერს მერტონი – ფუნქციური ერთიანობის პოსტულირების ნაცვლად, უფრო საჭირო და აუცილებელია ყურადღება გავამახვილოთ სოციალური ინტეგრაციის ტიპების, ფორმების, დონეებისა და სფეროების მრავალსახეობასა და იმ მნიშვნელობებზე, რომლებიც მათ გააჩნიათ სოციალურ სისტემათა სპეციალიზებულ სისტემათათვის.

2. სოციალურ საკითხთა ფუნქციური უნივერსალობის დაშვება;

ამ დაშვების არსი ისაა, რომ თუ მოქმედ სოციალურ სისტემაში არსებობს ესა თუ ის სოციალური ქვეგანყოფილება – ელემენტი, მაშინ მას უნდა ჰქონდეს დადებითი შედეგი სოციალური სისტემის ინტეგრაციისათვის. კულტურის ან საზოგადოების ყოველი ელემენტი ასრულებს ერთ ან რამდენიმე ფუნქციას. ვერც ერთი მათგანი ვერ იარსებებდეს, თუ იგი არ ჰასუხობს მთელის რაღაც მოთხოვნებს. მაგალითად, მალინოვსკი წერს: „კულტურის ფუნქციური ანალიზი ამოდის პრინციპიდან, რომ ცივილიზაციის ყოველ ტიპში ნებისმიერი იღეა და რწმენა ასრულებს რაღაც სასიცოცხლო ფუნქციას, ხსნის რაღაც ამოცანას და წარმოადგენს ორგანული მთელის აუცილებელ ნაწილს“ (165, ტ. I, გვ. 141).

მაგრამ, შენიშნავს მერტონი, თუ ავიღებთ ემპირიულ სისტემას და ვეცდებით მის შესწავლას, მაშინ დავინახავთ, რომ მასში ემპირიულ შესაძლებლობათა გაცილებით ფართო სპექტრი არსებობს.

პირველი – ცალკეულ ელემენტებს ან ქვედანაყოფებს შეიძლება მთელი სისტემისათვის ჰქონდეთ ან არ ჰქონდეთ არა მხოლოდ დადებითი ფუნქციური მნიშვნელობა, არამედ შეიძლება გამოიწვიოს ცალკეულ ნაწილთა ან მთელი სისტემის დისფუნქციაც კი.

მეორე – ზოგიერთი ზემოქმედების მიმართ, რომელსაც აქვს ფუნქციის ან დისფუნქციის ხასიათი, აღიარებული გარკვეული მოვალეობები. შესაბამისად, ისინი ითვლებიან „ცხად“ (ნათელ) ფუნქცია – დისფუნქციებად. მაშინ, როდესაც სხვა მოქმედებათა მიმართ არ არის რაიმე მოვალეობა აღიარებული და გაცნობიერებული – ამდენად, ისინი ითვლება, „ფარულ“, „ლატენტურ“ ფუნქცია-დისფუნქციებად. ამგვარად, მალინოვსკისა და ბრაუნის განსხვავებით, რომლებიც ტავტოლოგიის ხაფანგში ვარდებიან – მერტონი გვთავაზობს შევისწავლოთ როგორც აშკარა, ისე ფარული ფუნქციები, რომლებიც განსხვავებულ როლს ასრულებენ ინდივიდის, ქვეჯგუფების, უფრო რთული სოციალური სტრუქტურებისა და კულტურის მიმართ. ამით თანამედროვე ფუნქციონალიზმი თავისი ადრინდელი ფორმების უკიდურესობთა კომპენსაციას ახდენს და ყურადღებას ამახვილებს გავლენათა იმ ძირითად ტიპებზე, რომელთაც სოციალური სისტემის შემადგენელი ელემენტები და ქვედანაყოფილებანი ახდენენ ერთმანეთზე და თვით სოციალურ მთელზე.

3. მესამე – სოციალურ სისტემებში ფუნქციური აუცილებლობის პოსტულატი.

ეს პოსტულატი გამომდინარეობს პირველი ორისაგან. თუ ყველაფერი სასარგებლოა მთელის ფუნქციონისათვის, მაშინ აუცილებელია, რომ საგნები იყოს ისეთი, რასაც ისინი წარმოადგენს, რანიც ისინი არიან. მაშასადამე, კულტურის ან საზოგადოების ყოველი ელემენტი აუცილებელია. მერტონი კი ამგვარ მტკიცებას არასწორად, გადაჭარბებულად მიიჩნევს, სინამდვილეში ზოგიერთმა ელემენტმა შეიძლება დაკარგოს ყოველგვარი ფუნქცია, ან საგნებით შესაძლებელია დაუშვათ, რომ არც კი ჰქონია იგი, ასე რომ, ამგვარი ელემენტი სრულიადაც არ ატარებს საჭირო და აუცილებელ ხასიათს. ყოველ ელემენტში რაიმე ფუნქციის აღმოჩენის მისწრაფებას ხანდახან კურიოზულ და დაუჯერებელ ინტერპრეტირებამდეც კი მივყავართ. რ. შვარცენბერგის აზრით, ფუნქციონალისტებმა არ შეისმინეს ა. ტოკვილის რჩევა იმის თაობაზე, რომ ერთმანეთში არ უნდა აურიოთ შერჩეული და აუცილებელი: „ის ინსტიტუტები, რომელთაც აუცილებელ ინსტიტუტებს ვუნდობთ, ხშირად მხოლოდ ისეთი ინსტიტუტებია, რომელთაც შევეჩვიეთ“ (165, ტ. I, გვ. 142).

მერტონი სიყალბეთ მიიჩნევს ნებისმიერ განცხადებას, რომელიც ამტკიცებს, რომ მხოლოდ განსაზღვრული ელემენტები და სტრუქტურები შეიძლება გამოგვადგეს სისტემური რეკვიზიტის (აუცილებელი) სახით. რამეთუ ემპირიული, კონკრეტული სამყაროს შესწავლისას ცხადი ხდება, რომ შეიძლება არსებობდეს „ალტერნატიული სტრუქტურები“, რომლებიც ერთნაირად ასრულებენ ფუნქციებს, ანუ ერთნაირი რეკვიზიტებია როგორც ერთმანეთის, ისე განსხვავებულ სისტემებში. ამიტომ მერტონი თვლის, რომ ფუნქციური ანალიზისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სოციალურ სისტემაში მოქმედ „ფუნქციური ეკვივალენტების“, აგრეთვე „ფუნქციური“ შემცვლელების სხვადასხვა ტიპების მიმართ ინტერესს. ამით კი ფუნქციური ანალიზი სისტემის სოციალურ ქვედანაყოფილებებსა თუ ინსტიტუტებს არ თვლის აუცილებელ ელემენტად და მაშასადამე თავიდან იცილებს იმ ტავტოლოგიურ ხაფანგს, რომელიც მაშინვე იჩენს თავს, როგორც კი დაუშვებთ, რომ ეს ქვედანაყოფილებანი არსებობს იმისთვის რათა უხრუნველყონ სისტემის უწყვეტი არსებობა. გარდა ამისა, ფუნქციური ალტერნატივების ძიება

მკვლევართა ანალიტიკურ ყურადღებას წარმართავს ყოველთვის იმ ქვეგანყოფილებათა თუ ელემენტთა „წრის“ საკითხზე, რომლებიც შეიძლება ფუნქციურ ეკვივალენტებად გამომდგარიყო. შემდეგ, თუ ამ საკითხზე საჭირო გახდა პასუხის გაცემა, მაშინ მკვლევარმა უნდა განსაზღვროს თუ რატომ იქნა არჩეული შესაძლებელ ალტერნატივებს შორის ერთ-ერთი, ამას კი, თავის მხრივ, მივყავართ „სტრუქტურული კონტექსტის“ და „სტრუქტურული საზღვრების“ შესახებ საკითხებთან, რაც საშუალებას გვაძლევს აღვწეროთ ალტერნატივათა მთელი წრე და ავხსნათ თუ რატომ აქვს ერთ ქვეგანყოფილებას უპირატესობა მეორეზე. ამგვარად, დაასკვნის მერტონი, მხოლოდ ამ ურთიერთდაკავშირებულ საკითხთა შესწავლას შეუძლია შეგვიმსუბუქოს სტრუქტურულ ელემენტთა მიზეზებისა და შედეგების გამყოფი ანალიზის სიმძიმე.

ამგვარად, მერტონმა იმით, რომ შემოიტანა სამი ახალი ფუნქციური ცნება: ფუნქციური ეკვივალენტი; დისფუნქცია; აშკარა და ლატენტური (ფარული) ფუნქცია;

გაიზარდა ფუნქციური მიდგომის ქმედითუნარიანობა, რამაც დიდი ზეგავლენა იქონია როგორც სოციოლოგიის, ისე პოლიტიკური სოციოლოგიისა და პოლიტოლოგიის განვითარებაზე. მოკლედ გავაანალიზოთ თითოეული მათგანი:

1. ფუნქციური ეკვივალენტი. რომელიმე ქვეგანყოფილებას შეუძლია ფუნქციის მიხედვით შეცვალოს სხვა ელემენტი ან ქვეგანყოფილება, რომელიც მის ეკვივალენტად გამოდგება, ასრულებს რა იგივე საქმეს მასთან ერთად ან მის ნაცვლად. მერტონი წერს: „როგორც ერთ ელემენტს შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე ფუნქცია, ისე ერთი ფუნქცია შეიძლება შეასრულოს ურთიერთმემცვლელმა ელემენტებმა“ (იქვე) მაგალითად, პოლიტიკურ კლუბს შეუძლია თავის თავზე აიღოს პროგრამის შედგენა როგორც ამას აკეთებს პარტია. მცირერიცხოვან პარტიას შეუძლია შეასრულოს რომელიმე სოციოპროფესიონალური კატეგორიის, „ინტერესთა არტიკულაციის“ ფუნქცია, როგორც ამას აკეთებენ ზენოლის ჯგუფები და ა.შ.

2. დისფუნქცია. შეიძლება ვთქვათ, რომ „ფუნქციები“ ხელს უწყობს, ხოლო დისფუნქციები ხელს უშლის სისტემათა რეგულაციასა და ადაპტაციას. როგორც მერტონი აღნიშნავს, „ფუნქციები ესაა დაკვირვებადი ზემოქმედებანი, რომელთაც მიზნად აქვთ ხელი შეუწყონ მოცემული სისტემის ადაპტაციას ან რეგულირებას; დისფუნქციები კი ესაა დაკვირვებადი შედეგები, რომლებიც ამდაბლებენ სისტემის ადაპტაციისა და რეგულირების უნარს“ (154, ტ. I, გვ. 202). მაშასადამე, ზოგიერთი სოციალური ან კულტურული ელემენტი-ფაქტორი შეიძლება საზიანო შედეგების მქონე და დამღუპველი აღმოჩნდეს და სისტემის სწორი ფუნქციობის მუხრუჭად იქცეს. მაგალითად, რომელიმე რელიგიურმა რწმენამ ან რიტუალმა შეიძლება ეკონომიკის განვითარებას არახელსაყრელი პირობები შეუქმნას და დაამუხრუჭოს ქვეყნის ეკონომიკური წინსვლა.

3. ნათელი (ცხადი) და ლატენტური (ფარული) ფუნქციები. აშკარა – ნათელი ფუნქციები ესაა ობიექტური შედეგები, რომელიც ხელს უწყობს რა, სისტემის რეგულირებისა და ადაპტაციას – სისტემის შემადგენელ წევრთა მიერ გაცნობიერებული და აღიარებულია. აშკარა – ნათელია ფუნქციები, რომლებიც გაცნობიერებული და აღიარებულია. შესაბამისად, ლატენტურია ფუნქციები, რომელიც არც გაცნობიერებულია და არც აღიარებულია. აშკარა – ნათელი ფუნქციები სავსებით შეგნებულად მიმართულია სისტემის რეგულირებასა და ადაპტაციაზე. ლატენტურ ფუნქციებსაც შეუძლია მიგვიყვანოს ასეთივე შედეგებთან, ოღონდ გაუცნობიერებლად; გარე დამკვირვებლისათვის შესამჩნევი ლატენტური ფუნქციები ან დისფუნქციები საზოგადოების წევრთა მიერ არ ცნობიერდება. იმის გამო, რომ ფარული ფუნქციების გაცნობიერება არ ხდება, იგი ნაკლებმნიშვნელოვნად არ იქცევა და აუცილებელია მისი

გათვალისწინება, რათა ღრმად ჩავწვდეთ საქმიანობისა და სტრუქტურის ყველა სახეს. აშკარა ფუნქციები დამახასიათებელია მოქმედებათა იმ მოდელისათვის, რომელთა შედეგებს განსაზღვრული მიმართულება აქვთ და აღიარებულია მისი წევრების მიერ; ფარული ფუნქციების კი – ისინია, რომელთა შედეგებიც არ გამოირჩევა არც მიმართულებით, არც აღიარებითა და არც მონონებით. საომარ მოქმედებებს შეიძლება ჰქონდეს წარმართული – მიმართულების მქონე შედეგები, რომელიც შეიძლება არ იყოს სასურველი საზოგადოებრივი უშიშროების თვალსაზრისით. მაგალითად, ამერიკაში 60-70-იან წლებში სტუდენტური დემონსტრაციები აღმოცენდა ვიეტნამში აშშ-ს სამხედრო ჩარევის წინააღმდეგ პროტესტის ნიშნად, რამაც თავის მხრივ, გამოიწვია ამერიკის კოლეჯებსა და უნივერსიტეტში სწავლების პროგრამებისა და პრაქტიკის შეცვლა. ასევე შეიძლება გამოვყოთ მოქმედებანი და გადანყვეტილებანი, რომლებიც ფუნქციურია მთლიანად პოლიტიკური სისტემისათვის, მაგრამ დისფუნქციურია განსაზღვრული ჯგუფების ან ინდივიდების მიმართ. მაგალითად, სამხედრო ფორმირებების შექმნა შეიძლება ფუნქციური იყოს ქვეყნის უშიშროების თვალსაზრისით, მაგრამ დისფუნქციური აღმოჩნდეს ეკონომიკური სტაბილურობისათვის, რამეთუ ზედმეტი სამხედრო ხარჯები აღრმავებს ინფლაციას და სერიოზულ პრობლემებს უქმნის ხელფასზე მცხოვრებ ადამიანებს.

იმის საილუსტრაციოდ, რომ ლატენტური ფუნქციები და დისფუნქციები საზოგადოების წევრთა მიერ არ დაიკვირვება და არ ცნობიერდება, მერთონი იყენებს ტ. ვებლენის მიერ ჩატარებულ „საჩვენებელი მოხმარების“ ანალიზს, რომელიც გადმოცემულია წიგნში „Теория праздного класса - (1984г. М)“. რატომ ყიდულობენ ადამიანები ძვირფას საქონელს: ხიზილალას, ვერცხლის კოვზებს და ა.შ.? კითხულობს ვებლენი და პასუხად მიუთითებს არაცხად ტოლობას: მოხმარებელი ძვირფას საქონელს ყიდულობს არა იმიტომ, რომ ისინი საუკეთესო ხარისხისაა, არამედ რამდენადაც ისინი ძვირია. საჩვენებელი მოხმარება მიმართულია სოციალურ იერარქიულ კიბეზე თავისი ადგილის ამაღლებასა და განმტკიცებაზე. ამით ინდივიდები ცდილობენ მატერიალური კეთილდღეობის, სიმდიდრის სიმბოლიზებას და, შესაბამისად, სტატუსის მოპოვებას ან შენარჩუნებას. თვით მერთონი კი აანალიზებს აშშ – ში არსებული პოლიტიკური მიქანიზმის ფარულ-ლატენტურ ფუნქციებს, რომელთაც ქვემოთ შევცხებთ.

ამგვარად, ფუნქციის ცნებისა და ფუნქციური მიდგომის თავისებურებების ანალიზის შემდეგ შეგვიძლია უშუალოდ გადავიდეთ პოლიტიკური სისტემის ფუნქციების დახასიათებაზე. პოლიტიკის მეცნიერების სფეროში ფუნქციონალისტთა სკოლის მეთაურია გებრიელ ალმონდი, რომლის ნაშრომებშიც მოცემულია პოლიტიკური სისტემის ფუნქციების ამომწურავი დახასიათება; თითქმის არ არსებობს გამოკვლევა პოლიტიკური სისტემის ფუნქციით თაობაზე, რომელიც გ. ალმონდის ისეთი ნაშრომებიდან არ ამოდიოდეს, როგორცაა: „პოლიტიკური განვითარება. ევრისტიკული თეორიის ნარკვევები“, 1970წ., „პოლიტიკა განვითარებულ რეგიონებში“ (ჯ. კოულმანთან ერთად, 1960წ.), „სამოქალაქო კულტურა“ (ვერბასთან ერთად, 1963წ.) და სხვა.

რ. შვარცენბერგის აზრით, პოლიტიკური სისტემის ფუნქციობისადმი გ. ალმონდის ფუნქციური მიდგომა საშუალებას გვაძლევს განვასხვაოთ მასში კვლევის სამი დონე:

1. პოლიტიკური სისტემის განხილვა გაერმოსთან ურთიერთკავშირში;
2. პოლიტიკური სისტემის განხილვა მის შინაგან ფუნქციობაში;
3. პოლიტიკური სისტემის განხილვა მის ადაპტაციასა და არსებობის შენარჩუნებაში.

რაც შეეხება პ. შარანს, იგი მხოლოდ ორი დონის არსებობაზე საუბრობს, ჩვენი აზრით, უფრო მისაღებია რ. შვარცენბერგისეული სქემით აღნიშნული პრობლემის განხილვა.

პოლიტიკური სისტემის შესაძლებლობები და უნარები

პოლიტიკური სისტემის შესაძლებლობისა თუ უნართა ქვეშ ძირითადად იგულისხმება მთავრობის გავლენა და ძალაუფლება საზოგადოებაზე, ძირითადად, პოლიტიკურ მიზანთა მოღწევის საქმეში მოქალაქეთა გონებასა და მოქმედებაზე გავლენის დონე. პოლიტიკური სისტემის ეს უნარი თუ შესაძლებლობები დამოკიდებულია სახელმწიფოებრივ რესურსებზე, ნდობაზე, საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფის მოთხოვნილებების გაგებაზე, ადამიანთა შორის კეთილმოსურნეობასა და გულისხმიერებაზე. სისტემის შესაძლებლობებისა და უნართა ტიპოლოგიის თაობაზე არ არის აზრთა იგივეობა, მაგალითად, რ. შვარცენბერგი ოთხ, ხოლო პ.შარანი ხუთ ტიპს ჩამოთვლის, თუმცა ამას არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს, შევეცდებით გავითვალისწინოთ ორივეს მოსაზრებები.

მიღებულია, რომ სისტემის შესაძლებლობანი, მისი უნარები იმისდა მიხედვით, თუ როგორია ხელისუფლების შემადგენელ ელემენტთა ურთიერთქმედება, შეიძლება ძალიან ძლიერი იყოს ერთ შემთხვევაში და განსაკუთრებით სუსტი – მეორე შემთხვევაში. ამიტომ, როცა გვინდა შევაფასოთ პოლიტიკური სისტემა, აუცილებელია მისი განხილვა მის კონკრეტულ უნართა და შესაძლებლობათა ურთიერთკავშირში. იმისათვის, რათა სისტემამ ეფექტურად იმოქმედოს, აუცილებელია მოქმედებაში მოიყვანოს შემდეგი უნარები:

1. ექსტრაქციული შესაძლებლობა – ესაა პოლიტიკური სისტემის უნარი აამოქმედოს (ამოიღოს) ადამიანური და მატერიალური რესურსები (ადამიანთა ტალანტი, მხარდაჭერა, ფული) გარკვეული მიზნებისათვის. ნებისმიერ სისტემას უნდა შეეძლოს თავისი ფუნქციონისათვის აუცილებელი რესურსების ამოღება შინაგანი და გარეგანი გარემოდან: ეკონომიკური და ფინანსური საშუალებები, პოლიტიკური მხარდაჭერა და ა.შ. მაგალითად, საგადასახადო უწყება იღებს ფინანსურ საშუალებებსა და რესურსებს.
2. მარეგულირებელი შესაძლებლობა – ესაა საზოგადოებაში ცალკეული ადამიანისა და ჯგუფთა ქცევის კონტროლი, თვით საზოგადოების რეგულირების უნარი. ძირითადად, იგი ეხება ინდივიდებისა და ჯგუფების ქცევის მართვასა და კოორდინაციას. ამ შესაძლებლობების რეალიზაცია ხორციელდება ნორმების შემოტანა-დანესებით, ადმინისტრაციისა და სასამართლოებისა და ა.შ. მოქმედებათა მეშვეობით. „მარეგულირებელი უნარი“ შეიძლება იყოს მეტად ან ნაკლებად ძლიერი. ტოტალიტარულ სისტემებში მისი მიზანია მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების რეგულირება და კონტროლისადმი დაქვემდებარება. ლიბერალურ სისტემებში კი კონტროლი ვრცელდება უფრო შეზღუდულ სფეროებზე. ამგვარი სისტემები აღიარებს ინდივიდთა და ქვესისტემათა მოქმედების ავტონომიას და შედარებით ავტოკეფალურია.
3. დისტრიბუციული შესაძლებლობა – ესაა საზოგადოებაში მატერიალური და არამატერიალური ღირებულებების (ფასეულობების) შექმნის, განლაგებისა და განაწილების უნარი. მაგალითად, დოტაციების გამოყოფა, დაჯილდოება, იმ უწყებებისა და სამსახურების დაფინანსება, რომლებიც ემსახურება განათლებას, სამართლის წარმოებასა და ა.შ. ჩვეულებრივ, თვლიან, რომ განაწილება ესაა გარემოდან მიღებულ რესურსთა ხელახალი გადანაწილება. მაგალითად, საგადასახადო სისტემა,

როგორც მომპოვებელი მექანიზმი, თავის მხრივ, ხელს უწყობს შემოსავალთა გადანაწილებას. მაგრამ თვით პოლიტიკური სისტემაც აგრეთვე მოიხმარს იმ რესურსთა ნაწილს, რომელსაც იგი მოიპოვებს; მაგალითად, ფინანსურ რესურსთა ნაწილი მოიხმარება ადმინისტრაციულ-მმართველობითი და სამხედრო პერსონალის ხელფასის სახით.

4. მარეაგირებელი შესაძლებლობა – ესაა პოლიტიკური სისტემის უნარი რეაგირება მოახდინოს მოთხოვნებზე, რომელიც სხვადასხვა სოციალური ჯგუფისაგან მომდინარეობს. ამ უნარის დახმარებით სისტემა „პასუხობს“ გარემოდან მომდინარე იმპულსებს, განსაკუთრებით იმ მოთხოვნებს, რომელთაც ცალკეული პირი ან ჯგუფები აყენებენ. ზოგიერთი პოლიტიკური სისტემა ხასიათდება ძლიერი მარეაგირებელი უნარით, შესაბამისად, ადაპტირებასაც სწრაფად აღწევს, სხვები კი, პირიქით, უფრო მოუხეშავი და სუსტი მარეაგირებელი უნარი აქვთ, რაც აძნელებს ადაპტირების პროცესს.

5. მასიმბოლიზებელი შესაძლებლობა – ესაა პოლიტიკური სისტემის უნარი, რომელიც მჭიდროდაა დაკავშირებული ლეგიტიმურობისა და მხარდაჭერის მოთხოვნებთან; ესაა სისტემის უნარი ხელი შეუწყოს პოლიტიკური შეხედულებების, რწმენისა და თვით პოლიტიკური მითების განვითარებას, წამოაყენოს ნათელი, მისაღები ლოზუნგები და სიმბოლოები და მათი მეშვეობით შეძლოს ადამიანთა ცნობიერების მანიპულირება პოლიტიკური რეჟიმის ლეგიტიმურობის მხარდაჭერისა და გაძლიერების მიზნით

პოლიტიკური სისტემის ამ შესაძლებლობებთან ანუ უნარებთან დაკავშირებულია თვით სისტემის ეფექტურობის ასპექტიც, რომელიც ზოგადად შედეგიანობასა და ფასეულობათა შექმნასა და განლაგება-განაწილებაში გამოიხატება. როგორც სისტემის შესაძლებლობანი, ისე მისი შედეგებითი ეფექტურობაც, შესაძლებელია, შეფასდეს ფაქტობრივი საქმიანობის საფუძველზე – იმ საქმის თავლსაზრისით, რომლისათვისაც ისინი გამოიზნულია, აგრეთვე პოლიტიკური ელიტის მიერ დასახულ მიზანთა თავლსაზრისით. 3. შარანის აზრით, პოლიტიკის ნებისმიერ სფეროში ეფექტურობის მისაღწევად აუცილებელია სამი თვისების არსებობა:

1. პოლიტიკის თავის დროზე შემუშავებისა და გადანაცვტილებათა მიღების უნარი მაშინ და იქ, როდესაც და სადაც ისინი აუცილებელია. მართალია, დემოკრატიულ პოლიტიკურ სისტემებში ეს თვისება არასაკმარისადაა განვითარებული (კრიზისულ სიტუაციათა გარდა), მაგრამ, დემოკრატიული სისტემა გაცილებით მაღალ დონეზეა ეფექტურობის სხვა კრიტერიუმების მიხედვით.

2. დადებითი შედეგის უზრუნველყოფი ეფექტური პოლიტიკის შემუშავების უნარი.

3. ამ პოლიტიკის ცხოვრებაში წარმატებით გატარების უნარი და რაც არსებითია, ქალაქდზე დანერილის მოქმედების რეალურ პროგრამად გარდასახვის უნარი.

ყველა ამ უნარისა და შესაძლებლობის ეფექტური გამოყენება პოლიტიკური სისტემის წარმატებით ფუნქციონების საწინდარია, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს საზოგადოებაში მომხდარი სერიოზული ცვლილებების მიმართ სწრაფ ადაპტირებას.

პოლიტიკური სისტემის კონვენსიული ფუნქციები

პოლიტიკური სისტემის შინაგანი ფუნქციონის აღწერისას, ჩამოთვლიან კონვენსიის ფუნქციებს, რომელთა მეშვეობითაც აღწევს სისტემა „შესასვლელში“ მიღებული იმპულსები „გასასვლელში“ უკვე წარმოებულ პროდუქტებად გარდაქმნას... ამგვარი ფუნქცია ექვსია:

1. ინტერესთა არტიკულაცია (გამოხატვა);
2. ინტერესთა აგრეგირება (შეერთება);
3. ნორმათა შემუშავება;
4. ნორმებისა და წესების გამოყენება;
5. წესების გამოყენებაზე კონტროლი;
6. პოლიტიკური კომუნიკაცია.

აქედან პირველი ორი მიეკუთვნება „შემავალ“, ხოლო დანარჩენი ოთხი – „გამომავალ“ ფუნქციებს. ამ ფუნქციების შესწავლისას ყურადღებას იპყრობს ორი ძირითადი მექანიზმის მნიშვნელობა, რომლებიც აუცილებლად არსებობს სახელმწიფოებრივი მართვის ნებისმიერ სისტემაში. პირველი – ესაა მაკონტროლებელი მექანიზმი, რომლის მეშვეობითაც ფიქსირდება სისტემის მოძრაობაში მომყვანი მოთხოვნები და მხარდაჭერა.

მეორე ესაა კონვენსიული (გარდამქმნელი) მექანიზმის არსებობა, რომელიც შემავალ იმპულსებს – შერჩევს, შეზღუდვისა და მონესრიგების პროცესში გარდაქმნის გამომავალ პროდუქტებად. ამგვარი მექანიზმი დინამიკურია.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დ. ისტონი განასხვავებს პოლიტიკურ სისტემაში შემავალ ორი ტიპის იმპულსებს: მოთხოვნებსა და მხარდაჭერას, რომელთა გარდაქმნაც ხდება შემდეგ გამომავალ პროდუქტებად. ქვემოთ მოყვანილია მოთხოვნათა კლასიფიკაცია, რომლის მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ მათ მრავლსახეობასა და დიაპაზონზე:

1. მოთხოვნები, რომელიც ეხება დოვლათისა და მომსახურების განაწილებას (მოთხოვნები ხელფასისა და სამუშაო დროის შესახებ კანონთა მიღების თაობაზე, განათლების შესაძლებლობათა გაფართოების შესახებ, გზებისა და მიმოსვლის საშუალებების გაუმჯობესების შესახებ);
2. მოთხოვნები, რომლებიც დაკავშირებულია ადამიანთა ქცევების რეგულირებასთან (საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, ბაზრებზე კონტროლი, საკანონმდებლო ნორმები ქორწინების, ჯანმრთელობის დაცვის სფეროებში, სანიტარული პირობების გაუმჯობესება);
3. მოთხოვნები კომუნიკაციისა და ინფორმაციის სფეროებში (შესაბამისი ნორმების დამტკიცება, ინფორმაციის მოწოდება პოლიტიკის ფუნდამენტურ მიზანთა შესახებ იმათ მიერ, ვინც ამ პოლიტიკას

იმუშავებს, პოლიტიკური სისტემის ძალის ძლევამოსილების დემონსტრირების შესახებ საშიშროებათა პერიოდებში ან ზეიმებისა და აღლუმების დროს);

შემავალ იმპულსთა მეორე ტიპია მხარდაჭერა. მხოლოდ ერთი მოთხოვნები არაა საკმარისი პოლიტიკური სისტემის ჰარმონიული მუშაობისთვის. ისინი მხოლოდ ნედლი მასალაა, რომელთა გადამუშავების შედეგად მიიღება საბოლოო პროდუქტები, რომლებიც გადანყვეტილებებად იწოდება. მის გარდა პოლიტიკურ სისტემას სჭირდება მხარდაჭერა. მისი დაჯგუფება შესაძლებელია შემდეგი მიმართულებებით:

1. მატერიალური მხარდაჭერა, რომელიც გამოიხატება გადასახადთა დროულ გადახდასა და სხვა ბევრის შესრულებაში, პოლიტიკური სისტემებისადმი სამსახურში, მაგალითად, შრომა საზოგადოებრივ სანყისებზე ან სამხედრო მოვალეობის პირნათლად მოხდა.
2. კანონთა და ღირებულებათა განუხრელი დაცვა.
3. აქტიური მონაწილეობა პოლიტიკურ ცხოვრებაში (ხმის მიცემა, პოლიტიკურ დისკუსიებში მონაწილეობა და სხვა).
4. ოფიციალური ინფორმაციებისადმი გულისხმიერი დამოკიდებულება, ხელისუფალთა მიმართ მონივნება, აგრეთვე სახელმწიფოებრივი სიმბოლიკისა და ოფიციალური ცერემონიებისადმი პატივისცემა.

ახლა უფრო დანვრილებით განვიხილოთ პოლიტიკური სისტემის „შემავალი“ და „გამომავალი“ ფუნქციები.

„შემავალი“ ფუნქციები. პირველ რიგში საუბარი ეხება ინტერესთა გამოთქმის ფუნქციებს, რომელთაც ალმონდი და ჰაუელი „ინტერესთა არტიკულაციას“ უწოდებენ. მისი დახმარებით ინდივიდები და სოციალური ჯგუფები აყალიბებენ თავიანთ მოთხოვნებს იმ პოლიტიკოსთა მიმართ, რომლებიც გადანყვეტილებას იღებენ. ასეთია საზოგადოების და პოლიტიკური სისტემის დამაკავშირებელი „კონვენსიის პროცესის პირველი ფუნქციური ეტაპი“, ინტერესთა არტიკულაციის მეთოდები და წესები, იმისდა მიხედვით იცვლება, თუ როგორ პოლიტიკურ კულტურასთან გვაქვს საქმე. ამგვარად, „ინტერესთა არტიკულაცია“ ეწოდება პროცესს, რომლის მეშვეობითაც ინდივიდები და ჯგუფები მოთხოვნებს უყენებენ პოლიტიკური გადანყვეტილებების მომღებ პირთ. იგი შეიძლება განხორციელდეს განსხვავებული წესებითა და სტრუქტურებით, ამას კი არსებითი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან სწორედ აქ გადის ზღვარი საზოგადოებასა და პოლიტიკურ სისტემას შორის. ინტერესთა არტიკულაცია დამახასიათებელია და განეკუთვნება ფრიად ურთიერთგანსხვავებულ სტრუქტურებს – დანყებელი ბრბოდან, ვაჭრობის მუშაკთა ყრილობით დამთავრებული. თუ რეგიონული და ნათესაური კავშირებით გაერთიანებული ჯგუფები მუდამ მოქმედებენ არათორმალური და არამუდმივი არხების მეშვეობით, მაშინ ასოცირებული ჯგუფები ჩვეულებრივ თავიანთ ინტერესებს გამოთქვამენ რეგულარულ და კანონიერ არხთა გზით.

შემდეგ მოდის ინტერესთა აგრეგაციის ფუნქცია. ცალკეული ინდივიდის ან ჯგუფთა „არტიკულირებული“ ანუ გამოთქმული ინტერესები მრავალრიცხოვანი და მრავალფეროვანია. ამიტომ აუცილებელია მათი გაერთგვაროვნება, მნიშვნელობის მიხედვით განაწილება და გამარტივება. ამგვარი წესით დამუშავებული ინტერესები საჭიროა გაერთიანდეს, გარკვეულ კომბინაციებს დაექვევნიდებაროს და ჰარმონიულად

დაუკავშირდეს ერთმანეთს. სხვაგვარად, ესაა ფუნქცია, რომელიც „მოთხოვნათა ზოგად პოლიტიკურ ენაზე თარგმნაში“ მდგომარეობს.

მოთხოვნათა საზოგადოებრივი პოლიტიკის ალტერნატივებად გარდაქმნის ფუნქცია იწოდება სწორედ ინტერესთა აგრეგირების ფუნქციად. როდესაც პოლიტიკური პარტია აერთიანებს ინტერესთა სხვადასხვა ჯგუფის მოთხოვნებს, უკავშირდება მათ კომპრომისის მიღწევის გზით, ხოლო შემდეგ ყოველთვის ამას გამოთქვამს პოლიტიკური განცხადების ფორმით, ამით იგი ინტერესთა აგრეგირებას ახდენს.

ამის თაობაზე ალმონდი წერს: „ჩვენ მიერ მოცემულ განსაზღვრებაში დავტოვეთ ტერმინი „აგრეგაცია“ კომბინირებულ პროცესთა ყველაზე განმაზოგადებელ დონეებთან მიმართებაში, დარჩა ასევე ტერმინი „არტიკულაცია“ უფრო განსაზღვრულ ინტერესთა გამოთქმის მიმართ. არ შეიძლება ინტერესთა არტიკულაცია დაუკავშიროთ მხოლოდ ზენოლის ჯგუფებს, ხოლო ინტერესთა აგრეგაცია – პოლიტიკურ პარტიებს, თუმცა თანამედროვე განვითარებულ სისტემაში ეს ფუნქციები სწორედ ამ ინსტიტუტთა ფუნქციებია. პარტიათა სისტემა სწორედ აგრეგაციის ფუნქციის შემსრულებელ თანამედროვე სტრუქტურას წარმოადგენს“.

აგრეგაციის ფუნქცია და ინტერესთა შეჯამება წარმოადგენს ინტერესთა არტიკულაციასა და წესთა – ნორმათა შემუშავებას შორის თითქოსდა „გადასასვლელ ხიდს“. როგორც ავლნიშნეთ, თანამედროვე პოლიტიკურ სისტემაში ინტერესთა არტიკულაციას ძირითადად „ასოციაციური“ დაინტერესებული ჯგუფები მიმართავენ. პარტიათა სისტემა უზრუნველყოფს ინტერესთა აგრეგირებას, ხოლო მთავრობა და პარლამენტი კი აკეთებს საბოლოო არჩევანს, რომელიც საბოლოოდ ადამიანთა ურთიერთობების მარეგულირებელ წესად და ნორმად იქცევა.

ახლა კი დავახასიათოთ გამომავალი ფუნქციები, რომელთაც ზოგი „სამთავრობო ფუნქციებს“, ზოგი კი პოლიტიკური სისტემის „მთავარ ფუნქციებს“ უწოდებს: ნორმალდემოქრატების, წესების გამოყენების, წესების გამოყენების დაცვაზე კონტროლის ფუნქციების დახასიათება.

1. ნორმათშემოქმედების ფუნქცია ავტორიტეტულ წესთა განვითარების პროცესებს მოიცავს. მუშავდება კანონები, რომლებიც ფაქტობრივად განსაზღვრავს საზოგადოებაში ადამიანთა და ჯგუფთა ქცევის სამართლებრივ ნორმებს. „ნორმათშემოქმედება“ გავრცელდა იმიტომ, რომ ტერმინი „კანონმდებლობა“ გულისხმობს საკანონმდებლო ორგანოთა კომპეტენციის სფეროში არსებულ ფუნქციას, მაშინ, როდესაც ავტორიტარულ სისტემათა უმრავლესობაში ესაა აღმასრულებელ ორგანოთა, ხოლო უმრავლეს დემოკრატიულ სისტემაში კი – ორი ან რამდენიმე სახელმწიფო ორგანოს პრეროგატივა. როგორც წესი, გადანაცვლებათა მიღების მთელი პროცესებისათვის დამახასიათებელია ნორმათშემოქმედების რამდენიმე ეტაპი, პირველი მოიცავს პოლიტიკის შემუშავებას, საერთო მიზნისა და მისი მიღწევის სტრატეგიის არჩევანს. მეორე ეტაპზე კი ხორციელდება მიზნის მიღწევისა და სტრატეგიის განხორციელებისათვის აუცილებელი გადანაცვლებების, კონკრეტული წესების შემუშავება და რეალიზაცია. მაგალითად, ეკონომიკური პოლიტიკის საბოლოო მიზანი შეიძლება იყოს უმუშევრობის დონის შემცირება და ეკონომიკური ზრდის ტემპების ამაღლება. ამ ამოცანების ცხოვრებაში გატარებას მოჰყვება საგადასახადო სისტემაში სპეციალური კანონების მიღება და სხვა ანალოგიური ზომები.

2. „წესების გამოყენების“ ფუნქცია გულისხმობს წესების ანუ კანონების მოქმედებაში მოყვანას. მრავალ პოლიტიკურ სისტემაში ეს მოქმედების სტიმულს აძლევს არა მხოლოდ აღმასრულებელ ორგანოებსა და ადმინისტრაციულ ბიუროკრატებს, არამედ საკანონმდებლო და სამართლებრივ სტრუქტურებსაც,

ვინაიდან სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა არ ამოინურება კანონთა მიღებით. წესების პრაქტიკულმა რეალიზაციამ შეიძლება ნორმათშემოქმედებაში შექმნას გარკვეული გადაწყვეტილებების მიღების აუცილებლობა; ამიტომ შეუძლებელია ზღვრის გატარება წესთა შემუშავებასა და მათ გამოყენებას შორის.

3. „წესების დაცვაზე კონტროლის ფუნქცია“ მოიცავს კანონთა და მოქმედებათა ინტერპრეტაციას, მოცემული წესის დარღვევის ფაქტის განსაზღვრას, აგრეთვე შესატყვისი სასჯელის დადების მიზნით. მართალია, კონტროლის ფუნქცია უპირატესად სასამართლო ორგანოების კომპეტენციაა. მიუხედავად ამისა, შეიძლება აღმასრულებელ და საკანონმდებლო ორგანოებს ჰქონდეთ მადომინირებელი როლი სამართლებრივ პროცესში. თავის მხრივ, სასამართლომ, იმის მიხედვით, თუ როგორი გავლენა აქვს მოცემულ პოლიტიკურ სისტემაში, შეუძლია შეასრულოს კანონთა ან პოლიტიკის გამომუშავების ფუნქცია. მაგალითად, აშშ-ს უზენაესი სასამართლო პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი შემოქმედია. კონსტიტუციის ინტერპრეტირების უფლების წყალობით იგი სერიოზულ როლს ასრულებს ნორმათშემოქმედებაში, რამეთუ უფლებამოსილია გააუქმოს, შეცვალოს და რატიფიკაცია გაუკეთოს აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ორგანოების მიერ კონსტიტუციურ საფუძველზე მიღებულ კანონებსა და დადგენილებებს.

დაბოლოს, მოკლედ შევეხოთ „გამომავალ“ მეოთხე ფუნქციას: პოლიტიკურ კომუნიკაციას, რომელიც უზრუნველყოფს პოლიტიკური ინფორმაციის გავრცელებას, გადაცემას მმართველთა და მართულთა, აგრეთვე პოლიტიკური სისტემის სხვადასხვა ელემენტს შორის. არსებითად, ეს ფუნქცია, რომელიც აქ კლასიფიცირებულია როგორც „გამომავალი ფუნქცია“, მოქმედებს ორი მიმართულებით. იგი ახორციელებს ორმხრივ კავშირს, ურთიერთგაცვლას მმართველთა და მართულთა შორის.

პოლიტიკური სისტემის ადაპტაციისა და არსებობის

შენარჩუნების უნარები

ფუნქციებს, რომლებიც ხელს უწყობს პოლიტიკური სისტემის არსებობის შენარჩუნებასა და ადაპტაციას, პოლიტიკურ რეკრუტირებასა და პოლიტიკურ სოციალიზაციას უწოდებენ.

პოლიტიკური რეკრუტირება (განვება) – ესაა პროცესი, რომლის მეშვეობთაც მზადდება და შეირჩევა პერსონალი, რომელიც შემდეგ თავის თავზე იღებს მთავარ როლს პოლიტიკაში. ნებისმიერმა, რამდენადმე დიფერენცირებულმა პოლიტიკურმა სისტემამ აუცილებლად უნდა უზრუნველყოს პოლიტიკური როლების დიდი რაოდენობის შესრულება იმ ინდივიდების მიერ, რომლებსათვისაც იგი საქმიანობის მთავარ ფუნქციად იქცევა.

საიდან ირჩევენ პოლიტიკურ როლთა შემსრულებლებს? როგორი მექანიზმების დახმარებით შეირჩევიან და მზადდებიან ისინი? როგორია პოლიტიკური პერსონალის რეკრუტირების მეთოდები? აი, საკითხები, რომლებიც აუცილებელია დავსვათ მოცემული ფუნქციების შესწავლისას.

პოლიტიკური სოციალიზაცია. სოციალიზაცია, ესაა პროცესი, რომლის დახმარებითაც ხდება სოციალურ როლთა ათვისება ანუ ინტერიორიზაცია. მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ადამიანი ახდენს მათ ინტერიორიზაციას და თავისი პიროვნების შემადგენელ ნაწილად აქცევს მათ.

კულტურულ მოდელთა ინტერიორიზაცია – აი, მთავარი. ამრიგად, სოციალიზაცია ესაა ცოდნის, მრწამსის, გრძნობების, ე.ი. არსებობის, გაგებისა და გრძნობის იმ წესთა ათვისება-მოპოვება, რომლებიც მიეკუთვნება-ახასიათებს სწორედ იმ საზოგადოებას, სადაც ადამიანი ცხოვრობს. სოციალიზაცია ესაა ინდივიდის მიერ სოციალური გარემოსადმი ადაპტირება. სოციალიზებული ადამიანი „ეკუთვნის“ თავის „გარემოს“. იგი იზიარებს თავისი ჯგუფის მრავალ შეხედულებას, ღირებულებებს, გემოვნებას.

პოლიტიკის დონეზე კვლავ მეორდება და ვლინდება იგივე პროცესი. პოლიტიკური სოციალიზაციის გზით პოლიტიკური კულტურა ინერგება ინდივიდთა ცხოვრებაში და გადაეცემათ იმ ადამიანებს, რომლებიც ითვისებენ პოლიტიკური სისტემის მიმართ განსაზღვრულ ღირებულებებს, ორიენტაციებსა და პოზიციებს. პოლიტიკური პოზიცია ეს ძირითადად პოლიტიკურ პოზიციათა ერთობლიობაა. პოზიცია კი ნიშნავს წინასწარგანწყობას – მიდრეკილებას ან მზაობასაც კი იმოქმედო ასე და არა სხვაგვარად. პოზიცია ეს არის იმის ალბათობა, რომ განსაზღვრული ტიპის სიტუაციას შესაბამისი ქცევა მოჰყვება. ამიტომ პოლიტიკური პოზიცია ნიშნავს მზაობას, წინასწარგანწყობას, ფარულ მიდრეკილებას გარკვეულ პოლიტიკურ სიტუაციაში იმოქმედო განსაზღვრული წესით. მაგალითად, ნაციონალიზმი არის პოზიცია – გარკვეულ პოზიციებთან შეჯახებისას იგი პროვოცირებას უკეთებს გარკვეულ მოქმედებას.

პოლიტიკურ სოციალიზაციას ანუ პოლიტიკური კულტურის დაუფლებასა და ათვისებას არსებითი მნიშვნელობა აქვს პოლიტიკური სისტემის ფუნქციონებისათვის. ამიტომ უმჯობესი იქნება თუ ამ საკითხს ცალკე გაგანალიზებთ და გავარკვევთ მათ რაობასა და როლს პოლიტიკური სისტემის ფუნქციონებისათვის.

მოკლე ვარიანტი

1. ფუნქციონალური მიდგომის თავისებურება. ფუნქციის ცნება
2. ფუნქციური ეკვივალენტი. დისფუნქცია, აშკარა და ლატენტური (ფარული) ფუნქცია.
3. პოლიტიკური სისტემის კონვერსიული (გარდამქმნელი) ფუნქციები
4. პოლიტიკური სისტემის შესაძლებლობები და უნარები

საკვანძო სიტყვები და გამოთქმები:

ფუნქციონალური მიდგომა; ფუნქცია, როგორც ობიექტური შედეგი; აბსოლუტური ფუნქციონალიზმი ანუ `ჰიპერფუნქციონალიზმი`; ფუნქციური ერთიანობა, უნივერსალურობა, ფუნქციური აუცილებლობა; დისფუნქცია; ინტერესთა არტიკულაცია და გამოთქმა; ექსტრაქციული, მარეგულირებელი დისტრიბუციული, მარეაგირებელი, მასიმზოლიზებელი შესაძლებლობა;

ფუნქციონალური მიდგომის თავისებურება ორი საკითხის ფორმით გამოიხატება: რა პოლიტიკურ ფუნქციებს და როგორი წესით ასრულებს პოლიტიკური სისტემა.

რა არის ფუნქცია? ამ ცნებას მრავალი მნიშვნელობა აქვს: მაგალითად, რ. მერტონი 5, ხოლო რ. შვარცენბერგი 3 მნიშვნელობას გამოყოფს. ამ მნიშვნელობებიდან ფუნქციური მიდგომის დასახასიათებლად საკმარისია მისი ორი მნიშვნელობის საზრისის ანალიზი:

ფუნქცია როგორც ობიექტური შედეგი, რომელიც სასარგებლოა სისტემის შემგუებლობისა და ინტეგრირებისათვის.

ტერმინი ფუნქცია აღნიშნავს იმ წვლილს, რომელიც ელემენტს შეაქვს იმ მთელის ორგანიზაციაში ან საქმიანობაში, რომლის ნაწილსაც იგი წარმოადგენს.

არსებობს ფუნქციები, რომლებიც ხელს უწყობს საზოგადოების ორგანიზაციას, არსებობსა და საქმიანობას.

საზოგადოება ცოცხალი ორგანიზმის მსგავსად ქმნის მთლიანობას, ხოლო მისი შემადგენელი ურთიერთდამოკიდებული ელემენტები კი ასრულებენ განსაზღვრულ ფუნქციებს, რომლებიც ძირითად ფუნდამენტურ მოთხოვნებს აკმაყოფილებენ. ფუნქციონალური მიდგომის საფუძველში წორედ ასეთი გაგება დევს.

ფუნქციონალიზმის განვითარებაში უდიდესი წვლილი შეიტანეს ჰ. სპენსერმა, ე. დიურკემმა. ასევე დიდი როლი ითამაშეს აბსოლუტური ფუნქციონალიზმის (ბ. მალინოვსკი და ა. რადკლიფ-ბრაუნი), რელატივისტური ფუნქციონალიზმის (რ. მერტონი) და სტრუქტურული ფუნქციონალიზმის (ტ. პარსონსი) წარმომადგენლებმა.

აბსოლუტური ფუნქციონალიზმი სამ პოსტულატს (დაშვებას) ემყარება:

1. ესაა საზოგადოების ფუნქციური ერთიანობა. ამ დაშვების მიხედვით კულტურის ყველა ელემენტი და სოციალური საქმიანობის ყველა სახე ფუნქციურია მთელი კულტურული და სოციალური სისტემისათვის.

2. სოციალურ საკითხთა ფუნქციური უნივერსალობის დაშვება. ამ დაშვების არსი ისაა, რომ თუ მოქმედ სოციალურ სისტემაში არსებობს ესა თუ ის სოციალური ქვეგანყოფილება-ელემენტი, მაშინ მას უნდა ჰქონდეს დადებითი შედეგი სოციალური სისტემის ინტეგრაციისათვის

3. გ) სოციალურ სისტემებში ფუნქციონალური აუცილებლობის პოსტულატი. იგი პირველი ორიდან გამომდინარეობს. თუ ყველაფერი სასარგებლოა მთელის ფუნქციონისათვის, მაშინ აუცილებელია რომ საგნები იყოს ისეთნი, რასაც ისინი წარმოადგენენ, რაღაც ისინი არიან, ანუ საზოგადოების ან კულტურის ყველა ელემენტი აუცილებელია.

ამ პოსტულატების საწინააღმდეგოდ რ. მერტონს შემოაქვს სამი ახალი ცნება: ფუნქციური ეკვივალენტი, დისფუნქცია, აშკარა და ლატენტური ფუნქციები.

2.1 ფუნქციურ ეკვივალენტს ანუ შემცვლელს სისტემის რომელიმე ქვეგანყოფილება შეიძლება წარმოადგენდეს, მას შეუძლია ფუნქციის მიხედვით შეცვალოს სხვა ელემენტი ან ქვეგანყოფილება რომელიც მის ეკვივალენტად გამოდგება ასრულებს რა იგივე საქმეს მასთან ერთად ან მის ნაცვლად.

2.2 დისფუნქცია. შეიძლება ვთქვათ, რომ ფუნქციები ხელს უწყობს, ხოლო დისფუნქციები ხელს უშლის სისტემათა რეგულაციას და ადაპტაციას. ფუნქციები ესაა დაკვირვებადი ზემოქმედებანი, რომელთაც მიზნად აქვს ხელი შეუწყონ მოცემული სისტემის ადაპტაციას ან რეგულირებას. დისფუნქციები კი ესაა დაკვირვებადი შედეგები, რომლებიც ამდაბლებენ სისტემის ადაპტაციისა და რეგულირების უნარს/

2.3 ნათელი (ცხადი) და ლატენტური (ფარული) ფუნქციები

აშკარა, ნათელი ფუნქციები ესაა ობიექტური შედეგები, რომლებიც ხელს უწყობს რა სისტემის რეგულირებასა და ადაპტაციას - სისტემის შემადგენელ წევრთა მიერ გაცნობიერებული და აღიარებულია. ლატენტური კი არის ფუნქციები, რომლებიც არც გაცნობიერებული და აღიარებულია.

III. პოლიტიკური სისტემის კონვერსიული ფუნქციები (შემავალი და გამომავალი ფუნქციები).

გარდამქმნელი ფუნქციები, რომელთა მეშვეობითაც სისტემა “შესასვლელში” მიღებულ იმპულსებს “გასასვლელში უკვე წარმოებლ პროდუქტებად აქცევს, სულ ექვსია:

ინტერესთა არტიკულაცია (გამოთქმა)

ინტერესთა აგრეგირება (შეერთება)

ნორმათა შემუშავება

ნორმებისა და წესების გამოყენება

წესების გამოყენებაზე კონტროლი

პოლიტიკური კომუნიკაცია

აქედან პირველი ორი მიეკუთვნება “შემავალ”, ხოლო დანარჩენი ოთხი კი “გამომავალ” ფუნქციებს.

ორი ძირითადი მექანიზმის გაცობიერება არის აუცილებელი რომლებიც ნებისმიერ სახელმწიფოებრივი მართვის სისტემაში არსებობს.

პირველი – ესაა მაკონტროლებელი მექანიზმი, რომლის მეშვეობითაც ფიქსირდება სისტემის მოძრაობაში მომყვანი მოთხოვნები და მხარდაჭერა

მეორე – ესაა კონვერსიული (გარდამქმნელი) მექანიზმის არსებობა, რომელიც შემავალ იმპულსებს – შერჩევის შეზღუდვისა და მოწესრიგების პროცესში – გარდაქმნის გამომავალ პროდუქტებად.

“შემავალი” ფუნქციებია:

1. “ინტერესთა” არტიკულაციის ფუნქცია, ესაა პროცესი რომლის მეშვეობითაც ინდივიდები და ჯგუფები მოთხოვნებს უყენებენ პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიმღებ პირთ.
2. ინტერესთა აგრეგაციის ფუნქცია ამ ფუნქციის არსი “მოთხოვნების ზოგად პოლიტიკურ ენაზე თარგმნაში” მდგომარეობს. როდესაც პოლიტიკური პარტია აერთიანებს ინტერესთა სხვადასხვა მოთხოვნებს, უკავშირდება მათ კომპრომისის მიღწევის გზით, ხოლო შემდეგ ყოველივე ამას გამოთქვამს პოლიტიკური განცხადების ფორმით, ამით იგი ინტერესთა აგრეგირებას ახდენს.

გამომავალი ფუნქციებია:

1. ნორმათ შემოქმედების ფუნქცია რომელიც მოიცავს ავტორიტარულ წესთა განვითარების პროცესებს, მუშავდება კანონები რომლებიც ფაქტობრივად განსაზღვრავენ საზოგადოებაში ადამიანებისა და ჯგუფების ქცევის სამართლებრივ ნორმებს.
2. “წესების გამოყენების” ფუნქცია გულისხმობს წესების ანუ კანონების მოქმედებაში მოყვანას.

3. “წესების დაცვაზე კონტროლის ფუნქცია” მოიცავს კანონთა და მოქმედებათა ინტერპრეტაციას, მოცემული წესის დარღვევის ფაქტის განსაზღვრის, აგრეთვე შესატყვისი სასჯელის დადების მიზნით.

4. პოლიტიკური კომუნიკაცია, რომელიც უზრუნველყოფს პოლიტიკური ინფორმაციის გავრცელებას, გადაცემას მმართველთა და მართულთა შორის, აგრეთვე პოლიტიკური სისტემის სხვადასხვა ელემენტებს შორის.

ფუნქციებს, რომლებიც ხელს უწყობენ პოლიტიკური სისტემის არსებობას შენარჩუნებას და ადაპტაციას პოლიტიკურ რეკრუტირებას და პოლიტიკურ სოციალიზაციას უწოდებენ.

პოლიტიკური რეკრუტირება ესაა პროცესი, რომლის მეშვეობითაც მზადდება და შეირჩევა პერსონალი რომელიც შემდეგ თავის თავზე იღებს მთავარ როლს პოლიტიკაში.

პოლიტიკური სოციალიზაცია ესაა პროცესი რომლის დახმარებითაც ხდება სოციალურ როლთა ათვისება ანუ ინტერიორიზაცია. პოლიტიკური სოციალიზაციის გზით პოლიტიკური კულტურა ინერგება ინდივიდთა ცნობიერებაში და გადაეცემა იმ ადამიანებს, რომლებიც ითვისებენ პოლიტიკური სისტემის მიმართ განსაძღვრულ ორიენტირებს პოზიციებსა და ღირებულებებს.

პოლიტიკური სისტემის შესაძლებლობები და უნარები.

იმისათვის რათა პოლიტიკურმა სისტემამ ეფექტურად იმოქმედოს, აუცილებელია მოქმედებაში მოიყვნოს შემდეგი უნარები:

1. ექსტრაქციული შესაძლებლობა – ესაა პოლიტიკური სისტემის უნარი აამოქმედოს (ამოიღოს) ადამიანური და მატერიალური რესურსები (ადამიანთა ტალანტი, მხარდაჭერა, ფული) გარკვეული მიზნებისათვის.

2. მარეგულირებელი შესაძლებლობა – ესაა საზოგადოებაში ცალკეული ადამიანისა და ჯგუფის ქცევის კონტროლის, თვით საზოგადოების რეგულირების უნარი. ძირითადად იგი ეხება ინდივიდების და ჯგუფების ქცევების მართვასა და კოორდინაციას.

3. დისტრიბუციული შესაძლებლობა – ესაა საზოგადოებაში მატერიალური და არამატერიალური ღირებულებების (ფასეულობების) შექმნის, განლაგებისა და განაწილების უნარი.

4. მარეაგირებელი შესაძლებლობა – ესაა პოლიტიკური სისტემის უნარი რეაგირება მოახდინოს მოთხოვნებზე რომლებიც სხვადასხვა სოციალური ჯგუფებიდან მომდინარეობს.

5. მასიმბოლიზებელი შესაძლებლობა – ესაა სისტემის უნარი ხელი შეუწყოს პოლიტიკური შეხედულებების, რწმენისა და თვით მითების განვითარებას, წამოაყენოს ნათელი მისაღები

ლოზუნგები და სიმბოლოები და მათი მეშვეობით შეძლოს ადამიანთა ცნობიერების მანიპულირება პოლიტიკური რეჟიმის მხარდაჭერისა და გაძლიერების მიზნით.

1. პოლიტიკის ნებისმიერ სფეროში ეფექტურობის მისაღწევად აუცილებელი სამი თვისების არსებობა: პოლიტიკის თავისდროზე შემუშავებისა და გადაწყვეტილების მიღების უნარი მაშინ და იქ, როდესაც და სადაც ისინი აუცილებელია.

2. დადებითი შედეგის უზრუნველყოფი ეფექტური პოლიტიკის შემუშავების უნარი.

3. ამ პოლიტიკის ცხოვრებაში წარმატებით გატარების უნარი და რაც არსებითია, ქაღალდზე დაწერილის მოქმედების რეალურ პროგრამად გარდასახვის უნარი.

ქვიზების საკითხები:

1. ფუნქციონალური მიდგომის თავისებურება. ფუნქციის ცნება

2. ფუნქციური ეკვივალენტი. დისფუნქცია, აშკარა და ლატენტური (ფარული) ფუნქცია.

3. პოლიტიკური სისტემის კონვერსიული (გარდამქმნელი) ფუნქციები

4. პოლიტიკური სისტემის შესაძლებლობები და უნარები